



Biuletyn

**Koła Miłośników
Dziejów Grudziądza**



Rok IV: 2006

Data odczytu: 4.10.2006

Numer 28 (102)

Data wydania: 4.10.2006

Józef Zakrzewski

Ks. ppłk Józef Wrycza

Wrycza Józef ps. „Rawycz” (1884-1961), kapelan WP, prezes Rady Naczelnej TOW „Gryf Pomorski”.

Urodzony 4 II 1884 r. w Zblewie; syn piekarza Franciszka ze szlacheckiego rodu Wrycza-Rekowskich i Franciszki z d. Trocha. Naukę rozpoczął w szkole ludowej w Zblewie. W latach 1894-1899 uczęszczał do Collegium Marianum w Pelplinie, a w latach 1902-1903 do Gimnazjum w Chełmnie. Tu należał do tajnej organizacji filomackiej. Z tego powodu musiał przenieść się do gimnazjum w Wejherowie, gdzie w 1904 r. uzyskał świadectwo dojrzałości. W latach 1904-1908 odbył studia teologiczno-filozoficzne w Seminarium Duchownym w Pelplinie. Tam też 23 II 1908 r. otrzymał święcenia kapłańskie. W seminarium zaprzyjaźnił się m.in. z Leonem Heyke, późniejszym poetą i działaczem kulturalno-społecznym oraz Janem Kaniowskim, również przyszłym poetą i działaczem społeczno-politycznym ruchu młodokaszubskiego. W latach 1909-1910 pełnił funkcję wikarego w Borzyszkowych, Grucznie k. Świecia, Jastrzębiu k. Brodnicy, oraz Lisewie k. Chełmna. W tym czasie był członkiem Kaszubskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Włączył się również w prace ruchu młodokaszubskiego, popularyzowanego przez czasopismo „Gryf”, wydawane przez spółkę, której był założycielem i członkiem rady nadzorczej. Brał udział w zjazdach: ruchu młodokaszubskiego we wrześniu 1909 r. w Sopocie, w rok później działaczy i pisarzy młodokaszubskich w Kościerzynie, a w czerwcu 1912 r. Towarzystwa Młodokaszubów w Gdańsku.

W latach 1910-1916 pełnił funkcję wikarego w Śliwicach; tam też był członkiem zarządu Banku Ludowego, bibliotekarzem parafialnym oraz skarbnikiem i sekretarzem Towarzystwa Czytelní Ludowych na powiat Świecie. W 1914 r., przerywając pracę wikarego, odbył służbę wojskową w armii niemieckiej w charakterze sanitariusza. Od listopada 1916 r. do kwietnia 1917 r. był wikarym i administratorem parafii w Jastarni, następnie od maja do grudnia tegoż roku wikarym w Żarnowcu, a w latach 1918-1919 w Chełmży. Należał tam do zarządu Banku Ludowego, działał w Towarzystwie Młodzieży Męskiej i Żeńskiej i w Towarzystwie im. Piotra Skargi. Zaangażował się w tworzenie Organizacji Wojskowej Pomorza w Chełmży. W listopadzie 1918 r. został wybrany posłem na Sejm Dzielnicowy do Poznania, który odbył się w dniach

3-5 XII 1918 r. Był również sekretarzem i skarbnikiem Powiatowej Rady Ludowej na Toruń-wieś oraz skarbnikiem Rady Ludowej w Chełmży. Został aresztowany 28 I 1919 r. przez mający zapobiec wybuchowi powstania w Chełmży oddział Grenzschtzu. Wraz z nim aresztowano kilkanaście osób z kierownictwa Organizacji Wojskowej Pomorza, wskutek czego wystąpienie zbrojne zostało szybko stłumione. Osadzony został w więzieniu w Chełmży, a po trzech dniach przewieziony do twierdzy Courbière w Grudziądzu. Następnie, na początku marca tegoż roku przeniesiony do więzienia sądu powiatowego, gdzie postawiono mu zarzut zdrady stanu — Landesverrat. Rozprawa miała się odbyć na początku sierpnia tegoż roku

przed senatem karnym Sądu Rzeszy w Lipsku. Jednak na skutek interwencji Rady Ludowej w Toruniu i jej prezesa sędziego Władysława Szumana, został zwolniony 24 VII 1919 r. i powrócił do Chełmży. W końcu września tegoż roku przekroczył linię demarkacyjną w Bydgoszczy i udał się do Poznania, gdzie wstąpił w szeregi Wojska Polskiego. Otrzymał przydział do Inowrocławia do nowo organizującego się Pułku Strzelców, późniejszego 63 pp stacjonującego w Toruniu, na stanowisko sanitariusza, a następnie kapelana w stopniu kapitana. W grudniu tegoż roku awansowany do stopnia majora, przyjął wówczas dodatkowo funkcję proboszcza w 16 Pomorskiej DP. W dniu 18 I 1920 r. wraz z oddziałami WP wkroczył do Torunia, gdzie przez krótki okres był kapelanem garnizonu i szpitala. Wygłosił kazanie podczas ceremonii zaślubin Polski z morzem w dniu 10 II 1920 r. w Pucku. Na początku maja wyruszył z 63 pp na front polsko-bolszewicki. Był czynnym uczestnikiem bitwy warszawskiej. Przeniesiony do Sztabu 16 DP, przebywał tam do listopada 1920 r. Następnie skierowany do Włodzimierza Wołyńskiego, gdzie pełnił służbę starszego kapelana szpitala i garnizonu. W listopadzie 1921 r. otrzymał awans do stopnia podpułkownika. Został również zastępcą Szefa Duszpasterstwa Dowództwa Okręgu Korpusu w Lublinie, potem w Brześciu n/Bugiem. Zabiegał o przeniesienie do jakiegokolwiek jednostki wojskowej stacjonującej na Pomorzu. Wobec odmowy, w lutym 1924 r. wystąpił z armii i powrócił na Pomorze, gdzie został wikarym w Kowalewie, a 30 IX tegoż roku proboszczem w Wielu k. Chojnic. W 1927 r. zakończył budowę Kalwarii Wielewskiej istniejącej od 1916 r.

Był założycielem i dyrektorem Banku Ludowego. Postawił pomnik Hieronimowi Derdowskiemu, poecie kaszubskiemu urodzonemu w Wielu. W 1926 r. został oboźnym Okręgu II Pomorskiego Obozu Wielkiej Polski. Od 1928 r. pełnił funkcję wiceprezesa, a później prezesa Zarządu Powiatowego Stronnictwa Narodowego w Chojnicach. Dnia 7 VI 1931 r. został prezesem Okręgu Pomorskiego Związku Towarzystw Powstańców i Wojaków. We wrześniu 1933 r. brał w Wiedniu udział w uroczystościach związanych z obchodami 250-tej rocznicy odsieczy wiedeńskiej.

Będąc jednym z czołowych działaczy SN na Pomorzu, pozostawał w ostentacyjnej opozycji do ówczesnego systemu politycznego. Należał do zwolenników ostrego kursu wobec Niemiec, stąd też znalazł się w chwili wybuchu wojny na liście przeznaczonych do aresztowania. Ukrywał się od momentu pierwszej próby aresztowania przez żandarmerię niemiecką we wrześniu 1939 r. Początkowo przebywał w Knieji k. Wiela u gospodarza Józefa Lizakowskiego, następnie w Osowie k. Kar-sina u rodziny Bruskich, u Stefana Wielewskiego w Rolbiku-Młynie k. Chojnic, u rodziny Rekowski w Olpuchu, u Feliksa Borzyszkowskiego w Jabłuszku, w Młynkach u Werchowskiego, następnie w Kinicach u rodziny Wałdochów i u Thoisy w Kistowie. Najdłużej łącznie 4,5 roku był w Czarnej Dąbrowie u Bolesława Żmudy-Trzebiatowskiego (miejsc, w których ukrywał się było prawdopodobnie więcej). Przez cały okres okupacji był poszukiwany przez gestapo, które wyznaczyło nagrodę za wskazanie miejsca jego pobytu.

Już jesienią 1939 r. włączył się aktywnie w tworzący się ruch oporu na Kaszubach. Miał stały kontakt z Brunonem Richterem, działaczem Sekcji Młodych Stronnictwa Narodowego, którego skłonił do zorganizowania grupy konspiracyjnej pod nazwą „Organizacja Wojskowa Młodzieży Kaszubskiej”. W dniu 8 XII 1939 r. na zebraniu założycielskim w Karsinie w domu Józefa Łozińskiego w imieniu ks. Wryczy przysięgę od B. Richtera odebrał ks. Jan Szulc. W 1940 r. powołał własną grupę konspiracyjną — „Wojskowa Organizacja Niepodległościowa (krypt. „Koral”), przyjął ps. „Rawycz” (anagram nazwiska). Miał kontakt z bezimienną grupą Leona i Józefa Kulasów z Lipsza, przez których nawiązał współpracę z Józefem Dambkiem, przywódcą TOW „Gryf Kaszubski”. Dnia 7 VII 1941 r. w Czarnej Dąbrowie doszło do spotkania przedstawicieli wspomnianych wyżej grup. Ks. Wrycza został wówczas prezesem Rady Naczelnej nowopowstałej organizacji o nazwie TOW „Gryf Kaszubski”, późn. „Gryf Pomorski”. Utrzymywał kontakty (m.in. przez Wacława Ciesielskiego

z Torunia) z konspiracyjno-niepodległościową organizacją „Grunwald”, z SN i ZWZ. W latach 1939-1941 utrzymywał też kontakt z działaczami SN i NOW w Poznańskim, m.in. z Marianem Kwiatkowskim. Miał łączność z Komendą Pomorskiego Okręgu AK, m.in.

przez Stefana Gussa ps. „Dan”. Kontakty te były ułatwione ze względu na fakt, że znał się z czasów gimnazjalnych z ppłk. Janem Pałubickim ps. „Janusz” kmdtem Pomorskiego Okręgu AK. Ks. Wrycza miał obiecać na piśmie, że wyda rozkaz podporządkowania się TOW „Gryf Pomorski” Pom. Okr. AK. Od 1943 r. wycofał się z czynnej działalności w „GP” w związku zarówno z sytuacją jego kierownictwa, jak i stałym zagrożeniem aresztowania. Swoją aktywność musiał dostosować do sytuacji, w jakiej się znajdował. Pewien kontakt z ks. Wryczą miał również pochodzący z Torunia Witold Starczewski ps. „Wiktor”, oficer NSZ przebywający w czasie okupacji w Warszawie. W początkach 1944 r. Komenda Główna NSZ próbowała nawiązać z nim łączność w celu wykorzystania oddziałów „GP” podczas przewidywanej akcji powstańczej, prowadzonej przez NSZ na odcinku zachodnim. Próby te zakończyły się niepowodzeniem. W 1945 r. Stanisław Kasznica, ostatni komendant główny NSZ, jak i Edward Kemnitz oraz Edmund Borzyszkowski z Inspektoratu Zachodniego Służby Cywilnej Narodu (SCN) próbowali dotrzeć do ks. Wryczy i postawić go na czele Okręgu Pomorskiego SN. Również niektóre osoby z AK (m.in. Józef Gruss) widziały w nim ewentualnego kandydata na prezesa Okręgu Pomorskiego „WiN”. Kontakt z nim w tej sprawie, przez ks. Alojzego Porzyńskiego, nawiązał Alfons Jarocki ps. „Antoni”. Jednak płk Jan Szczurek-Cergowski, kierujący „WiN” na Obszarze Zachodnim, jak i sam zainteresowany, nie wyrazili na to zgody.

Po zakończeniu działań wojennych wrócił na stanowisko proboszcza parafii w Wielu. Doprowadził do odbudowy Kalwarii Wielewskiej i kościoła. Założył spółdzielnię usługowo-handlową „Nadzieja”. Jesienią 1945 r. został nominowany na dziekana cherskiego. Przepisuje się mu kierownictwo (pod ps. „Śmiały”) IV Dywizji Pomorskiej AK, działającej jakoby w latach 1945-1949 na terenie woj. bydgoskiego, olsztyńskiego, lubelskiego i białostockiego, mającej kontakty z NSZ i Zygmuntem Szendzielarzem ps. „Łupaszko”. Wydaje się jednak, że była to prowokacja organów bezpieczeństwa. W 1948 r., na skutek prześladowań lokalnych władz, opuścił Wiele przenosząc się do Tucholi. Tam też otrzymał tytuł honorowego kanonika kapituły chełmińskiej. W wieku 75 lat przeszedł na emeryturę. Zmarł 4 XII 1961 w Tucholi. Odznaczony m. in. Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Krzyżem Organizacji Wojskowej Pomorza, Krzyżem Zasługi Towarzystwa Powstańców i Wojaków, Odznaką Frontu Pomorskiego. Jest autorem kilku publikacji z zakresu historii Kaszub.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski